

**Szociológia Doktori
Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Perpék Éva

Önkéntesség és közösségfejlesztés

című PhD értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Habil. Szántó Zoltán
egyetemi tanár

Budapest, 2011

Szociológia és Szociálpolitika Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Perpék Éva

Önkéntesség és közösségfejlesztés

című PhD értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Habil. Szántó Zoltán
egyetemi tanár

© Perpék Éva

Tartalomjegyzék

1. A téma indoklása.....	4
2. Kutatási előzmények	5
3. Kutatási kérdések és hipotézisek.....	10
4. Felhasznált adatok és módszerek	11
5. Az értekezés eredményei.....	14
Főbb hivatkozások	22
A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke	25

1. A téma indoklása

A dolgozat központi témája az önkéntesség, annak mind a formális (szervezeti), mind az informális (szervezeten kívüli) változata. Magyarországon az önkéntesség bár viszonylag kutatott témának minősül a rendszerváltás óta, mégis ritkán használnak többváltozós statisztikai adatelemzést a magyarázatára. Továbbá tudomásom szerint nem készült olyan magyar kutatás, amely az önkéntesség formális és informális jellegét magyarázza. A dolgozat ezeket a hiányokat kívánja pótolni.

Az önkéntesség vizsgálatának különleges aktualitását 2011-ben az adja, hogy ezt az évet az Európai Tanács – az Európai Bizottság javaslatára - az Önkéntesség Európai Évének (European Year of Volunteering) nyilvánította. Az időzítés nem véletlen, hiszen éppen tíz év telt el azóta, hogy az ENSZ 2001-re meghirdette az Önkéntesek Nemzetközi Évét (International Year of Volunteers). Az önkéntesség vizsgálatát az is indokoltá teszi, hogy súlya Európa szerte és Magyarországon egyaránt növekszik nemcsak az önkéntes szektoron, de a teljes gazdaságon belül is. A nyugat-európai országokban az önkéntes munka már az ezredforduló környékén 8-14%-kal járult hozzá a GDP-hez. (Czike 2001a). Igaz, ez az arány alig érte el az 1%-ot Magyarországon ugyanebben az időszakban, de még így is 76,7 milliárd forintot jelentett (Czike 2001b). A szervezetek bevallása szerint a magyar nonprofit szektorban 2008-ban 402 ezer formális önkéntest és 55 millió általuk teljesített munkaórát (ez kb. 27 ezer teljes állású dolgozó munkaideje) regisztráltak, ami közel 53 milliárd forint megtakarítást jelentett a szervezeteknek (KSH 2010:53-55). Egy másik - lakossági - adatforrás szerint 2004-ben 900 ezer formális és 2,6 millió informális önkéntes volt Magyarországon, ez a 14 éven felüli lakosság 10%-át, illetve 30%-át képviseli (Czike, Kuti 2006:33-34). Ezen arányok tudatában a fentieknél lényegesen több munkaórával és gazdasági hozzájárulással számolhatunk. Mint látjuk, hazánkban lényeges kvantitatív eltérés mutatkozik a szervezeti és azon kívüli önkéntesek között, ezért különösen indokolt a formális szemlélet kitágítása, a formális és informális szemlélet együttes alkalmazása.

A dolgozat másik fő témaköre a közösségfejlesztés, pontosabban az önkéntesség közösségfejlesztésben betöltött szerepe. A kutatás során használt önkéntes definíció értelmében az egyéni önkéntesség az az önkéntes hozzájárulás a közösségfejlesztéshez: az önkéntes munka olyan nem fizetett önkéntes tevékenység, amelyet a családon kívüli egyének vagy csoportok érdekében végeznek, *hozzájárulva ezzel egy közösség fejlődéséhez* (Czike, Kuti 2006:13, kiemelés tőlem). Azon túl, hogy az egyéni (mikro)

szintű önkéntesség hozzájárul egy közösség fejlődéséhez közép (mezo) szinten, a közösségfejlesztésen keresztül elősegíti a makro szintű civil társadalom erősödését is. Az önkéntesség kutatása tehát azért is releváns, mert az egyéni önkéntes munkának a helyi társadalom és a makrotársadalom szintjén is vannak, illetve lehetnek tovagyűrűző hatásai.

2. Kutatási előzmények

Az önkéntességről a szakirodalomban fellelhető valamint a nemzetközi szervezetek által használt definícióhalmaz metszete három ismertetőjegyet tartalmaz: a tevékenységet önkéntesen, kényszer nélkül végzik; nem ellenszolgáltatás fejében (bár a költségek megtérítése megengedett); a segítség más személyek, csoportok, közösségek vagy a társadalom (tehát nem a család- vagy háztartás tagok) általános hasznára irányul (Czike, Kuti 2006:24, Bartal, Kmetty 2011:55). Ez a meghatározás tág abban az értelemben, hogy a segítség címzettjei között meghagyja a szervezeteket és a magánszemélyeket is, vagyis lefedi a formális és informális önkéntességet egyaránt.

Az önkéntességet magyarázó kutatások között kevés különbözteti meg az önkéntesség formális és informális változatát. Így tesz azonban Wilson, Musick (1997), aki két hullámban, 1986-ban és 1989-ben végzett kutatást az Americans' Changing Lives panel adatain. Elemzésük elején Gallagher (1994) és Smith (1994) eredményeiből kiindulva azt állítják, hogy a részvétel egyik módja elősegíti a másikat. Pontosabban: az informális és formális segítségnyújtás összefüggenek, és pozitíve korrelálnak egymással. Ha valaki tehát segíti ismerőseit vagy ismeretlen embertársait, az nagy eséllyel vesz részt szervezetek munkájában és fordítva. Putnam (2000) is megkülönbözteti az önkéntesek két csoportját az USA-ban, a "machers" és "schmoosers" elnevezéssel illetve őket. A macher-önkéntesek formálisan tevékenykednek, és rendszeresen látogatják a szervezetet, amelyhez tartoznak, nagyobb valószínűséggel magas iskolai végzettségű férfiak, relatíve magas a jövedelmük, járnak templomba, rendszeresen olvasnak újságot, politikailag aktívak. A schmooser-önkéntesek informálisan segítenek, többségük nő, fiatal és idős korokban a legaktívabbak, kapcsolataik inkább informális jellegűek, élénk társadalmi életet élnek.

A dolgozatomban használt kutatási koncepció egy része (közelebbről a 2. hipotézis, H₂) sok ihletet merített Wilson és Musick kutatásából, akik azt feltételezik, hogy az önkéntes munka „... (1) produktív munka, amely emberi tőkét feltételez, (2) kollektív cselekvés, mely társadalmi tőkét kíván meg és (3) etikailag irányított munka, amely kulturális tőkét igényel (Wilson, Musick 1997:694). A definícióban használt emberi,

kulturális és társadalmi tőkét - más-más módon konceptualizálva és operacionalizálva - széles körben használják az önkéntesség magyarázatára.

Az iskolai végzettség általánosan elfogadott emberi tőke mutató. A képzettség önkéntességre gyakorolt pozitív hatását több korábbi kutatás igazolta, így például Smith (1994), továbbá Wilson, Musick (1997) az *Americans' Changing Lives* panel 1986- as és 1989-es adatain, vagy Caputo (2009) a US National Longitudinal Survey of Youth 2004-es adatain. Ezzel együtt néhány kutatás csak igen gyenge kapcsolatot talált a képzettség és az önkéntesség között (Smith 2006 az American General Social Survey 2002- es és 2004-es adatain, Van Ingen, Dekker 2011 holland reprezentatív mintán). A gazdasági aktivitást illetően az az általános nézet, hogy a gazdaságilag aktív egyének gyakrabban önkénteskednek (lásd pl. Eurobarometre 2010). Egy friss kutatási eredmény szerint ugyanakkor az önkéntes munka elterjedtebbé vált a gazdaságilag inaktív populációban, elsősorban a nyugdíjasok és háziasszonyok körében Hollandiában az 1997-től 2005-ig terjedő időszakban (Van Ingen, Dekker 2011). Hasonlóképpen, egy amerikai longitudinális, fiatal nők kohorszára és az 1978-1991 közötti időszakra vonatkozó adatelemzés szintén a háziasszonyok elsőbbségét húzza alá az önkéntesek között (Rotolo, Wilson 2007).

Számos kutató talált pozitív összefüggést a jövedelem és mások segítése között (pl. Clary, Snyder 1991, Hayghe 1991, Hodgkinson, Weitzman 1992, Pearce 1993, Smith 1994). Hodgkinson (1995) vizsgálati eredményei szerint a szegény embereknek háromszor kisebb az esélye arra, hogy potenciális önkéntesként szólítják meg őket, mint a gazdagabbaknak. Smith (1994) és Wilson, Musick (1997) szerint egyébként a magas képzettség és a jövedelem mint emberi tőke indikátorok ún. domináns státusú egyéneket körvonalaznak, amely státus kvázi felhatalmazza viselőjét az önkéntes munkára. Egy amerikai kutatás eredményei nem erősítik meg a jövedelem kiemelkedő befolyását, ugyanis csak gyenge korrelációt mutattak ki az önkéntesség és jövedelem között az American General Social Survey 2002-es és 2004-es adatai alapján (Smith 2006).

Ami a kulturális tőkét illeti, az önkéntes kutatásokban a vallásosság a leggyakrabban említett mutatója. Taniguchi (2010) azt találta, hogy a vallásosság volt a legbefolyásosabb önkéntességet magyarázó változó a 2002-es Japanese General Social Survey adatai szerint. A vallásosság számos dimenziója köthető az önkéntességhez, így például a személyes hit, az imádkozási szokások, a felekezeti elköteleződés, a templomlátogatás. Egy sor kutatás alátámasztja, hogy a vallásgyakorlás, ezen belül főleg a templomlátogatás pozitíve befolyásolja az önkéntességet (Wilson, Musick 1997,

Ruiter, De Graaf 2006 , Caputo 2009). Van Ingen, Dekker (2011) szerint a templomlátogatás hatása idővel (1975 és 2005 között) növekedett Hollandiában. Wilson, Musick (1997) eredményei azt jelzik, hogy az imádkozás mint személyes vallásgyakorlási forma negatív hatást fejt ki az informális, szervezeten kívüli önkéntességre. A vallásos hit, a vallásos értékek és a teológiai gondolatok nem a legjobb prediktorok az önkéntes munka gyakoriságának mérésekor (Cnaan et al. 1993, Jendrisak et al. 2006).

A családi minták mint az inkorporált kulturális tőke (Bourdieu 2006 [1983]) egy lehetséges formája szintén hozzásegíthetnek az önkéntességhez. Fitzsimmons (1986) például azt a következtetést vonja le, hogy a két szülő különféleképpen hat gyermekeik jövőbeli önkéntességére: míg az apa pozitív, addig az anya negatív hatást fejt ki rá. Caputo (2009) eredményei szerint a szülők vallási elköteleződése, a szocializáció, és a szülők önkéntessége hat gyermekeik különböző típusú önkéntességére. Wilson, Musick (1997) egy olyan változót is használ a kulturális tőke mérésére, amely arra vonatkozik, hogy a válaszadó mennyire értékeli a másoknak való segítségnyújtást. Eredményeik körvonalazzák, hogy ez az értékorientált elem pozitív hatással bír mind a formális, mind az informális önkéntességre.

Áttérve a társadalmi tőke és az önkéntesség kapcsolatára, többek között Taniguchi (2010) húzza alá, hogy a társadalmi tőke változók erősebb prediktorai annak, hogy az egyén mennyit önkénteskedik, mint a szociodemográfiai adatok (Japanese General Social Survey 2002). A kapcsolat gyakoriságának hipotézise (contact frequency hypothesis, McPherson et al. 1992) értelmében azok az egyének, akik sokat találkoznak barátaikkal és ismerőseikkel, nagyobb valószínűséggel válnak önkéntesekké. A hipotézist Wilson, Musick (1997) és Taniguchi (2010) kutatási eredményei is megerősítették. Áttérve egy következő társadalmi tőke mutatóra, a háztartásban élő gyermekek száma és az önkéntesség között Smith (1994) és Caputo (2009) talált pozitív összefüggést. Wilson, Musick (1997) szerint a gyermekek száma a formális típusú önkéntességet határozza meg. Rotolo és Wilson (2007) arra a következtetésre jutottak, hogy az iskoláskorú gyermekeket nevelő anyák önkénteskednek a legnagyobb valószínűséggel, őket a gyermektelen nők és a kisgyermekes anyák követik (US Young Women's Cohort of the National Longitudinal Survey, 1978-1991).

Paik és Navarre-Jackson (2011) az 1999-es US Giving and Volunteering Survey adatai alapján felállított probit modelljében a toborzó vagy meghívó kapcsolatok (recruitment contacts) szignifikánsan befolyásolják az önkéntességet. Maga a toborzás pedig

összefüggésben áll a társadalmi kapcsolatok különbözőségével, a szervezeti kötelékek számával és a vallásgyakorlással. A későbbiekben Dekker, Halman (2003) is arra hívja fel a figyelmet, hogy az önkéntessé válásban nemcsak az önkéntes belső választásának, hanem a külső lehetőségeknek, a meghívásnak is szerepe van. Brown, Ferris (2007) a US Social Capital Community Benchmark Survey 2000-es adatainak elemzésekor az egyének kapcsolati hálójával, valamint a másokba és közösségbe vetett bizalommal méri a társadalmi tőkét. A kutatók rávilágítanak, hogy a társadalmi tőke nagyon jól magyarázza az egyének filantrópiáját. Továbbá, a társadalmi tőke csökkenti az iskolai végzettség (emberi tőke) és a vallásosság (kulturális tőke) adományozásra és önkéntességre gyakorolt közvetlen hatását.

Magyarországon a legfrissebb – szervezeti - önkéntesekre vonatkozó adatfelvételt 2009-ben végezték. Ennek gyakorlati soron alapuló kutatási eredményei szerint a fent ismertetett tőke indikátorok közül a következők jellemzik az átlagos magyar szervezeti önkéntest: magas iskolai végzettségű, gazdaságilag aktív, szolgáltatás jellegű, illetve felsőfokú végzettséget igénylő munkakörben dolgozik, viszonylag magas jövedelemmel rendelkezik (emberi tőke); a maga módján vallásos (kulturális tőke), két gyermeket nevel, esetleg gyermektelen (társadalmi tőke) Bartal, Kmetty (2010, 2011).

Empirikus kutatásom az emberi, kulturális és társadalmi tőkén túl a motivációra is hangsúlyt fektet az önkéntesség magyarázatában. Az önkéntes motiváció alaposan kutatott témakörnek minősül, az utóbbi időkig a kutatások nagy része azonban kismintán alapuló és leíró jellegű volt. Az önkéntes motivációs kutatások kezdetei az 1970-es évekre és Lawrence Pitterman időseket középpontba helyező kutatására nyúlnak vissza. Eredményei szerint az eltérő korosztályokat más-más motiválja: az idősebbeket a társadalmi elismerés, a fiatalabbakat pedig inkább a gazdasági jutalmak, előnyök (Esmond, Dunlop 2004). Az önkéntes motivációs kutatások az 1990-es évekig főleg két vagy három fő faktor mentén „magyaráznak”, a kutatók megalkotott kategóriáikat nem vagy alig tesztelik empirikusan, és nem számolnak azzal, hogy a motívumok kölcsönösen kapcsolatban lehetnek, illetve korrelálhatnak egymással (Cnaan, Goldberg-Glen 1991). Mérföldkőnek számít az önkéntességkutatásban, hogy Cnaan és Goldberg-Glen (1991) megalkotta az önkéntes motivációs skálát (Motivation to Volunteer). Ez a skála egy 28 indokot felölelő, öt pontos Likert-skálán alapuló mérőeszköz, amelynek gyengesége az elméleti háttér hiánya. Az eredmények szerint az önkéntesek nem különíthetők el egyik vagy másik motiváció mentén, hanem több - akár egymásnak látszólag ellentmondó, például altruisztikus és egoisztikus indíték is mozgathatja őket (vegyes motivációjú önkéntesség).

A következő önkéntes motivációra irányuló kutatások ún. többfaktoros vagy többdimenziós modellek, ezek elméleti kerettel és empirikus megalapozottsággal egyaránt rendelkeznek. Ennek jegyében Clary et al. (1992) megalkották az önkéntes motivációk több dimenzióját feltáró Volunteer Functions Inventoryt. A kutatásban hat alapvető önkéntes motivációs funkció (vegyük észre, hogy itt a motiváció a funkcióval, az ok az okozattal keveredik) rajzolódott ki. Ezek után McEwin, Jacobsen-D'Arcy (1992) hívta életre és tesztelte a nyolc faktort tartalmazó Volunteer Motivation Inventoryt. Ezt a skálát Esmond, Dunlop (2004) tesztelte és fejlesztette tovább nagy mintán öt kutatási szakaszban. Összesen 2444 önkéntest vontak be, akik 15 különböző szervezethez tartoztak. Az ő végleges skálájukba bedolgozták a McEwin, Jacobsen-D'Arcytól átvett, részben módosított nyolc faktoros Volunteer Motivation Inventory-t. Három további elem beemelésére mutatkozott igény, így a faktorok száma tizenegyre emelkedett.

A rendszerváltás óta Magyarországon két reprezentatív adatgyűjtésen és egyéni kérdőíves megkérdezésen alapuló általában az önkéntességre – és adományozásra - vonatkozó kutatást végeztek: az elsőt 1994-ben, a másodikat 2005-ben. (E két adatbázist másodelemzem kutatásom empirikus részében.) Mindkét kutatás eredményei azt támasztják alá, hogy az önkénteseket egyfajta altruisztikus hajtóerő, a segítségből fakadó jó érzés (hagyományos motiváció) mozgatja a legnagyobb arányban. Ezt az indokot a szervezeti kötődés, illetve tagság (semleges motiváció, a társadalmi tőke egy lehetséges mutatója) követi a sorban (Czakó et al. 1995, Czike, Kuti 2006).

Az önkéntes motivációk régi, új és vegyes kategóriáit Czike, Bartal (2005:94-95) alkotta meg. Később a 2005-ös országos reprezentatív mintán végzett elemzések alapján Czike, Kuti (2006) régi helyett hagyományos, inkább altruisztikus motivációknak tekintette a következőket (a válaszok gyakoriságának sorrendjében): jó érzés segíteni, családi tradíció, közösséghez kapcsolódás, ismerősök példája, hála érzése. Újfajta, inkább instrumentális motivációkként aposztrofálták az alábbiakat: egy konkrét cél elérése, a szabadidő hasznos eltöltése, tapasztalatszerzés, önismeret, szakmai fejlődés, jó munkahely lehetősége (Czike, Kuti 2006:45).

A legfrissebb, csak szervezeti önkéntesek megkérdezésén alapuló motivációs kutatás 2009-ből való, amelyet több mint 2500 fős szervezetekre reprezentatív mintán végeztek. Ebben Bartal és Kmetty az Esmond, Dunlop (2004)-féle skálát használta a magyar viszonyokra alkalmazva, 59 állítás mentén 13 faktort mérve, ezen belül érték(közeli), egoisztikus, társadalmi norma vagy minta és pszichológiai faktorcsoportokat. Az

eredmények szerint a magyar önkénteseket – a külföldiekhez hasonlóan – elsősorban az értékek vezérik, a normák és minták kisebb szerepet töltenek be, míg a vallásosság alig jut szerephez (Bartal, Kmetty 2010, 2011).

3. Kutatási kérdések és hipotézisek

Az 1. pontban kitértem rá, hogy hazánkban lényeges mennyiségi eltérés mutatkozik a szervezeti és azon kívüli önkéntesek között. Mivel több kutató amellet érvel, hogy a formális és informális önkéntesség között erős pozitív korreláció van (Smith 1994, Gallagher 1994), fel kell tennünk azt az általános kérdést, hogy a kvantitatív különbségen túl van-e „kvalitatív” – aktivitásbeli, összetételbeli, motivációbeli – különbség a formális és informális önkéntesek között Magyarországon? Ha igen, a kettő közül melyik az a forma, amely hatékonyabban járul hozzá a közösségfejlesztéshez? *Általános hipotézisem* szerint a formális és informális önkéntesek között szignifikáns kvalitatív különbségek vannak, és a formális önkéntesség segíti elő effektívebben a közösségfejlesztést, mivel a formális önkéntesség serkenti erőteljesebben a tevékenység gyakoriságát (H_1), ezt a módot a társadalom magasabb státusú egyénei preferálják (H_2), illetve az ún. új vagy modern motivációk hívják életre (H_3). A konkrét kutatási kérdések és hipotézisek a rendelkezésre álló adatok mentén az alábbi módon fogalmazhatók meg:

1. kutatási kérdés: A segítség módjának - annak, hogy valaki formális vagy informális keretek között dolgozik - van-e hatása a segítség gyakoriságára? Más szóval: A formálisan, szervezethez kapcsolódva segítők vagy a szervezethez nem kötődő informális önkéntesek tevékenykednek-e rendszeresebben? (1.1.)? Tapasztalhatunk-e a változást 1993-hoz képest 2004-ben a hatás erősségében (1.2.)?

1. hipotézis (H_1): A segítség formája hat az önkéntesség gyakoriságára: a formálisan, szervezethez kapcsolódva önkénteskedők mindkét időpontban gyakrabban segítettek, mint az informális önkéntesek ($H_{1.1}$) (Czakó et al. 1995, Putnam 1995, 2000, Czike, Kuti 2006). Továbbá: 1993-hoz képest 2004-ben a szervezetek szerepe felértékelődött, a formális önkéntesség hatása erősödött az idő elteltével ($H_{1.2}$).

2. kutatási kérdés: Kimutatható-e különbség a formális és informális önkéntesek között az egyes tőkefajták (emberi, kulturális, társadalmi tőke) birtoklása tekintetében? Más szóval: a társadalom magasabb státusú, több emberi, kulturális és társadalmi tőkével bíró egyénei inkább a formális, vagy inkább az informális önkéntességet választják?

2. hipotézis: A több emberi (Smith 1994, Caputo 2009, Clary, Snyder 1991, Hodgkinson 1995), kulturális (Wilson, Musick 1997, Caputo 2009, Taniguchi 2010,

Van Ingen, Dekker 2011) és társadalmi tőkével (McPherson et al. 1992, Smith 1994, Wilson, Musick 1997, Brown, Ferris 2007, Rotolo, Wilson 2007, Taniguchi 2010,) rendelkezők nagyobb eséllyel választják a formális, mint az informális önkéntességet 1993-ban és 2004-ben is (H_2). Átfogalmazva: ezen tőkefajták birtoklása előrejelzi, hogy valaki formális vagy informális módon önkénteskedik-e. A hipotézis igazolása továbbá azt is előrevetíti, hogy a formális önkéntesek magasabb társadalmi státusú egyének, mint az informális segítők (Smith 1994, Wilson, Musick 1997).

3. *kutatási kérdés*: Igazolható-e az a feltevés, hogy a formális és informális önkénteseket más-más motivációk vezérlik, azaz: az új típusú motivációk inkább a formális, míg a hagyományos motivációk (Czike, Kuti 2006:45) inkább az informális önkénteseket ösztönzik cselekvésre?

3. *hipotézis*: A formális önkénteseket inkább az új ($H_{3,1}$), míg az informális önkénteseket inkább a hagyományos ($H_{3,2}$) hajtóerők vezették 2004-ben.

4. Felhasznált adatok és módszerek

A kutatási kérdések megválaszolásához többváltozós statisztikai adatelemzést és esettanulmányt használtam. A nagymintás elemzés keretében másodelemeztam a 2. pontban említett 1994-es 15 ezer fős és 2005-ös 5 ezer fős lakossági adományozás és önkéntes munka adatbázisok önkéntes munka almintáját. Az első kutatás a magyar felnőtt lakosságra, a második a 14 év feletti népességre reprezentatív. Mindkét felmérés bázis időszaka az előző év, vagyis 1993 és 2004.

Az 1. *hipotézishez* (H_1) tartozó ordinális mérési szintű, hét értékkel rendelkező *függő változó* a segítség gyakoriságára kérdez rá. Ebből egy dummy változót is képeztem, ritkán (0) és gyakran önkénteskedett (1) címkével. A dichotóm *független változó* a segítség informális (0) és formális (1) módja, ahol a közvetlenül az egyént segítők képviselik az informális, a szervezeteken keresztül segítők pedig a formális önkénteseket (lásd pl. Wilson, Musick 1997). A kutatási kérdés megválaszolására két módszert alkalmaztam. Egyrészt, fenntartások mellett a hét értékű függő változót „felértékelve” *lineáris regressziót*, másrészt *logisztikus regressziót*.

A 2. *hipotézis* (H_2) *függő változója* a segítség informális, szervezeten kívüli (0) vagy formális, szervezeti (1) jellege dummy. A *független változók* operacionalizálásakor az egyes tőkefajtákhoz indexeket rendeltem hozzá, amelyek a változókhoz tartozó pontszámok összegeként keletkeztek. A válaszokban megjelenő pontszámok növekedése egyben az egyén státusának emelkedését is jelenti.

Az *emberi tőke index* három változóból áll: iskolai végzettség (0-3), gazdasági aktivitás (0-2) és foglalkozási csoport (0-4). Az emberi tőke index értéke így 0 és 9 között mozoghat, ahol a 0 jelképezi a legkevesebb, 9 pedig a legtöbb emberi tőkét. 0 értéket kap az, akinek általános iskolai vagy annál alacsonyabb végzettsége van (alsó), eltartott (tanuló, háztartásbeli vagy egyéb eltartott), tehát nem dolgozik. Ezek képviselik a kihagyott vagy referencia kategóriákat az elemzés során. 9-es a pontszáma annak, akinek felsőfokú végzettsége van, aktív kereső és önálló.

A *kulturális tőke index* (0-7) négy változóból adódott össze, ezek: kulturális hírforrás a társadalmi szervezetekről (0-1), a szegényeken (1993)/rászorulókon (2004) segíteni erkölcsi kötelesség (0-3), szubjektív vallásosság (0-2), egyházi hírforrás a társadalmi szervezetekről (0-1). A kulturális tőke index legalacsonyabb értékét, 0-t azok a válaszadók kapnak, akik nem kulturális – illetve szabadidő és sport – és nem egyházi rendezvényen szereznek információt társadalmi szervezetekről, nem értenek egyet a „szegények segítése kötelesség”-elvvvel és nem vallásosak. Maximum, azaz 7-es értéket kapnak mindazok, akik kulturális és egyházi hírforrásból táplálkoznak, osztják a szegények segítése kötelesség-véleményt, és vallásosak.

A *társadalmi tőke index* (0-6) négy részből áll: a háztartásban élő eltartott gyermekek száma (0-2), szervezeti tagság (0-1), ismerősök példája motiválja a segítségben (0-2), kapcsolatok mint információforrás a társadalmi szervezetekről (0-1). A társadalmi tőke indexe 0 annak a megkérdezettnek, akinek nincsen gyermeke, nem tagja egyetlen társadalmi szervezetnek sem, kapcsolatai nem szolgálnak információforrásként és nem is motiválják őt önkéntességre. 6-os értéket kapnak a két vagy több gyermeket nevelő szervezeti tagok, akiknek kapcsolathálója egyrészt információs csatornaként, másrészt motivációs erőként szolgál.

Mivel az indexek valamelyik elemében beálló egységnyi növekedés olykor „nem jár egyedül”, hanem emelkedést jelenthet egy vagy több másik itemben is, 0-1 értékű dummy tőke indexeket is bevezettem az indexek átlaga és szórása alapján. Itt a 0 az alacsonyabb tőkét, az 1 a magasabb tőkét jelöli. A hipotézis ellenőrzés módszereként a *logisztikus regressziót* használtam, a bemutatott tőke indexeknek mind a numerikus, mind a kvázi-numerikus (dummy) változatait bevonva az elemzésbe. A kétféle tőkeindexen túl az indexek alkotóelemeit külön-külön is használom magyarázó változóként az elemzésben, így 1993-ra és 2004-re is 17-17 regressziót futtattam le.

A 3. hipotézis (**H₃**) teszteléséhez csak 2004-ből állnak rendelkezésre érdemi adatok. A *függő változó* megegyezik a 2. hipotézisével (**H₂**): az önkéntesség informális (0) vagy formális (1) módja. A *magyarázó változók* a motivációk hagyományos és új típusai

(Czike, Kuti 2006:45). Vizsgálati módszerként először a *konfirmatív faktorelemzés* használatos, amely a motivációk mögötti látens struktúra feltárására, illetve a hagyományos és új kategóriák ellenőrzésére szolgál. A faktorok megalkotását követően az a szokásosabb eljárás, hogy a faktorok „mögé” építenek magyarázó modellt, azaz keresik azokat a magyarázó változókat, amelyek az adott faktorok kialakulását okozzák. Ebben az esetben más a helyzet. Bár az emberek fejében keveredhetnek a cselekvést motiváló erők és a cselekvés hozadékai, mindemellett azt feltételezem, hogy a motivációk időben megelőzik a cselekvést és azt, hogy valaki milyen – informális vagy formális - módon végez önkéntes munkát (*függő változó*). Éppen ezért a hagyományos és új hajtóerők leképezése után *logisztikus regresszióval* vizsgáltam meg, mennyire vezet az egyik informális, a másik pedig formális önkéntességhez. A faktorokat úgy vontam be *magyarázó változókként* a modellbe, hogy dummy változót képeztem mindkét faktorból, 0-val kódolva a negatív, 1-gyel a pozitív faktorpontszámú elemeket. Az egzakt hipotézistesztelésen túl várakozásaimat két települési szintű *esettanulmány* keretében is mérlegre tettem. Az esettanulmányokhoz olyan magyarországi önkéntes tevékenységet kerestem, amelynek van formális és informális változata is. Erre az egyik példát a civil bűnmegelőzés szolgáltatója, amely egyfelől a polgárőrség formájában erősen formális, intézményesített módon szerveződik az ország (egyik) legnagyobb civil szervezeteként. Másfelől a sokkal informálisabban működő, országosan kevésbé elterjedt szomszédfigyelő mozgalom (Szomszédok Egymásért Mozgalom, SZEM) is a polgárőrséghez hasonló funkciót tölt be, illetve sok esetben a polgárőrségen belül létezik. Elemzésem középpontjában nem maga a tevékenység áll, a civil bűnmegelőzésben való részvétel „mindössze” egy önkéntes tevékenység illusztrációja, így a polgárőrség és szomszédfigyelés hatáselemzésére sem vállalkozom. Ezzel együtt annak érdekében, hogy a mozgalmakról minél teljesebb képet, illetve a kutatási kérdésekre minél kerekébb választ kapjunk, a mozgalmak működési körülményeinek alapos körbejárása szükséges. Az esettanulmány keretében tehát részletesen bemutatom a két mozgalom történetét és működését, különös tekintettel a különböző aktorokkal való együttműködésre, mint olyan eszközre, amely kiemelt szerepet tölt(het) be a közösségfejlesztésben, és ezen keresztül a civil társadalom fejlődésében.

A polgárőr és szomszédfigyelő tevékenységet országos és helyi szinteken is vizsgálom. A helyi szint elemzéséhez két településen, Törökszentmiklóson és Csákváron végzett terepmunka tapasztalatait használom fel. A települések többlépcsős kiválasztásánál a következő szempontok játszottak szerepet. Az Országos Polgárőr Szövetségtől kapott 2008-as adatok alapján felállítottam egy megyei rangsort a polgárőrségek teljesítménye

alapján, azt hat kritérium szerint osztályozva. Ezután kiválasztottam egy „jól teljesítő” nyugati (Fejér) és egy „jól teljesítő” keleti (Jász-Nagykun-Szolnok) megyét. A megyéken belül olyan településeket vettem számításba, ahol működik polgárőrség és SZEM mozgalom is. A két megyében csak Csákváron található SZEM az Országos Igazságszolgáltatási Tanács (OITH) által jegyzett társadalmi szervezetek listáján, így Fejér megyében Csákvárra esett a választás. Törökszentmiklósról az Interneten elérhető, a SZEM mozgalom kiemelkedően sikeres, polgárőrségen belüli működéséről tudósító cikkek hívták fel a figyelmemet, és így esett rá a választásom. A terepmunka 2011. június-júliusban folyt, amelynek során 8 egyéni és csoportos interjú keretében 22 polgárőrt és szomszédfigyelőt szólaltattam meg a két településen.

5. Az értekezés eredményei

A statisztikai adatelemzés során a vázolt hipotézisek tesztelésén túl lehetőség nyílt esetleges változások, pontosabban a két időpontban (1993 és 2004) mért adatok közötti eltérések vizsgálatára is.

A statisztikai adatelemzés eredményei:

- A leíró statisztikák szerint az átlagos formális önkéntes 1993-ban (N=3799) községben élő, érettségizett nő, vallásos (az egyház tanítása szerint, bár nem így tették fel a kérdést), a 31-40 éves korosztályba tartozik. Jellemzően nincsen gyermeke, ha van, azok száma egy vagy kettő, saját jövedelemmel rendelkezik, szakmunkásként dolgozik. A tipikus informális önkéntes néhány jellemzőben tér el a formálistól. Városban él, a maga módján vallásos, és kicsivel idősebb, 31-50 év közötti. Szakmunkásként, illetve beosztott nem diplomásként dolgozik.
- 2004-re (N=1379) a következő főbb változásokat érzékeljük: az informális önkéntesek nagyobb arányban végeznek alkalmazottként fizikai munkát, mint a formális önkéntesek. A formális önkéntesek körében nő a városiak, míg az informálisak körében a községben élők aránya.
- *1. hipotézis (H₁):* A hipotézis első része (H_{1.1}) igazolódott 1993-ban és 2004-ben is mind a lineáris, mind a logisztikus regresszió eredményei szerint. A lineáris regresszió eredménye értelmében a formális önkéntesek tehát szignifikánsan gyakrabban végeznek munkát, mint az informális önkéntesek. Ugyanakkor a két csoport aktivitása közötti különbség nem jelentős. A logisztikus regresszió is hasonló eredményeket mutatott: a formális önkéntesség némileg növeli a gyakori segítség esélyét. A hipotézis első részének (H_{1.1}) bizonyítása megfelel a szakirodalmi várakozásoknak (Czakó et al. 1995, Putnam 1995, 2000, Czike, Kuti 2006).

- A lineáris regresszió eredményei nem erősítik meg az 1. hipotézis második részét ($H_{1,2}$), tehát a szervezeten keresztül való segítség szerepe nem értékelődött fel 2004-re. Épp ellenkezőleg: a szervezetek mozgósító ereje kisebb lett. Ennek oka talán az lehet, hogy az önkéntesség köztudatba ívódásával, presztízsenek növekedésével, a civil társadalom erősödésével 2004-re kevésbé van szükség arra, hogy az egyén szervezeti közvetítést vegyen igénybe az önkénteskedéshez. A valódi magyarázatot további statisztikai elemzés adhatja meg.
- A logisztikus regresszió megerősítette, hogy a szervezetek közvetítő ereje növekedett az idő elteltével. A két módszer által hozott ellentmondó eredmények miatt az 1. hipotézis második része ($H_{1,2}$) nem bizonyított.
- *2. hipotézis (H_2):* a tőkeindexek tekintetében a hipotézis szignifikánsan beigazolódott, mivel a státus növekedésével nő a formális önkéntesség esélye 1993-ban és 2004-ben egyaránt. Más szóval: a szervezeti önkéntesség több tőkét feltételez, mint a szervezeten kívüli.
- A valószínűség növekedése 1993-ban és 2004-ben is az emberi tőke esetében a legkisebb, és összességében a kulturális tőke esetében a legnagyobb. Az emberi tőke az a tőkefajta, amelynek a legenyhébb a kapcsolata az önkéntesség formájával, és ebben az idő elteltével is csak alig érzékelhető erősödés.
- Mindkét időpontot és a *tőkeindexeket* figyelembe véve a 2004-ben mért társadalmi tőke hatása utasítja maga mögé a többi tőkefajtaét. 1993-ban a legerősebb hatást a kulturális tőke gyakorolja a segítség módjára. 1993-ban a „sok” kulturális tőkével rendelkezőknek több mint kétszer nagyobb az esélye arra, hogy formális önkéntesek legyenek, mint a „kevés” kulturális tőkével bíróknak. Ennek analógiájára: 2004-ben a „sok” társadalmi tőke felett diszponálónak még nagyobb, 2,5-szörös esélye van a formális önkéntességre, mint az alacsony társadalmi tőkájúeknek.
- 1993-ban a társadalmi tőke, 2004-ben pedig a kulturális tőke hatása nem marad el messze a fent említett „vezető” tőkék mellett.
- Ami az időbeli változást illeti, a kulturális tőke szerepe némileg csökkent, a társadalmi tőkée pedig enyhén nőtt az idővel.
- Ha az *indexeket alkotó itemekben* gondolkodunk, akkor három változó kivételével mindegyik szignifikánsan növeli a formális önkéntesség valószínűségét. A kivételt képező változók: iskolázottság és gazdasági aktivitás (emberi tőke) 1993-ban és a szegények segítése kötelesség-elv pártolása (kulturális tőke) 1993-ban és 2004-ben.

Wilson, Musick (1997) kutatásai alapján egyébként azt vártuk, hogy a szegények segítése kötelező-elv támogatása növeli az önkéntesség mindkét formájának esélyét.

- Az emberi tőke elemek tehát gyenge vagy inszignifikáns valószínűségeket mutatnak. Ide vezethető vissza az emberitőke-index gyenge hatása is. A képzettség és önkéntesség közötti kapcsolat hiánya összhangban van Smith (2006) amerikai és részben Van Ingen, Dekker (2011) hollandiai eredményeivel; ellentmond viszont Smith (1994), Wilson, Musick (1997) és Caputo (2009) eredményeinek. Az, hogy a gazdasági aktivitás nem függ össze az önkéntességgel, szintén ellentmond a várakozásoknak (Van Ingen, Dekker 2011, Rotolo, Wilson 2007).
- Bár 2004-ben az összesített tőke mutatók közül a társadalmi tőke mutatkozott a legerősebbnek, az egyes összetevők szignifikáns esélyhányadosait összegezve viszont a kulturális tőke vezet. Ez valószínűleg annak tudható be, hogy ebben az évben a társadalmi szervezetekről kulturális és egyházi eseményen való információszerzés kiemelkedően erősen növeli a formális önkéntesség valószínűségét (Exp (B)=5,45*** és 4,06***). Bár ez utóbbi item (egyházi eseményen hallott társadalmi szervezetekről) nem írja le tökéletesen a vallásgyakorlást, jobb nem található a kérdőívekben. Így, a kutatás keretei között a vallásos viselkedés pozitív hatása megerősítést nyert (Wilson, Musick 1997, Caputo 2009, Paik, Navarre-Jackson 2011).
- 1993-ban a kulturális tőkén belül az egyházi információforrás vagy egyházi közvetítő csatorna változó növeli leginkább - majdnem háromszorosára - a formális önkéntesség valószínűségét. 2004-re nőtt a kulturális és egyházi esemény mint információforrás súlya. Ennek okát valószínűleg abban is kereshetjük, hogy 2004-re megnőtt a társadalmi szervezetek száma, és e szervezetek erősebben hallatták a hangjukat – akár társadalmi és kulturális rendezvényeken, akár a médiában – mint bő egy évtizeddel korábban.
- 1993-ban az egyéni vallásosság gyakorolja a legkisebb hatást a kulturális tőkén belül. Cnaan et al (1993) és Wilson, Misick (1997) eredményei alapján hasonló eredményeket vártunk. Az egyéni vallásosság hatásának erőssége ugyanakkor átlagosnak minősül az összes tőke összetevőt figyelembe véve: a maguk módján vallásosak körében 1,6-szor nagyobb a formális önkéntesség esélye, mint a nem vallásosak között. Ugyanez a kijelentés és arány 2004-ben is megállja a helyét, a vallásosság szerepe tehát nem változott 11 év elteltével. Változtak viszont a relatív arányok a kulturális tőkeelemek között 2004-re: a kulturális és egyházi hírforráshoz,

vagyis a másik két szignifikáns kulturális tőke elemhez képest jelentősen kisebb a vallásosság súlya, mint ahogy azt 1993-ban tapasztaltuk.

- A három tőkefajta közül a társadalmi tőkén belül találjuk a legtöbb hasonlóságot az egyes változók között az adatgyűjtés két időpontjában. A társadalmi tőkén belül – a várakozásoknak megfelelően - a szervezeti tagság a húzóváltozó (Czakó et al. 1995 Putnam 1995, 2000, Czike, Kuti 2006). 2004-re két szempontból is növekedett a szervezeti tagság súlya. Egyfelől abszolút értelemben, hiszen ekkor közel kétszer akkora hatást gyakorol az önkéntesség típusára, mint 1993-ban. Másfelől relatív értelemben: a többi társadalmi tőke elemhez képest is jelentősen nőtt a szervezeti tagság szerepe 2004-re. Ez az eredmény egybeesik az 1. hipotézis második részének ($H_{1,2}$) logisztikus regresszió által kínált eredményével, amely szerint a szervezeti tagság formális önkéntességhez segítő ereje nőtt 1993-hoz képest.
- A második és harmadik legfontosabb társadalmi tőke item a kapcsolatok hírforrás értéke valamint segítségére motiváló ereje mindkét időpontban. A kapcsolati háló informáló és motiváló szerepe némileg egyaránt felértékelődött 2004-re 1993-hoz képest.
- A háztartásban élő eltartott gyermekek száma mindkét adatfelvételkor egyenlő mértékben és csak enyhén növeli a formális önkéntesség esélyét az informálishoz képest.
- **3. hipotézis (H_3):** A konfirmatív faktorelemzéssel kapott két faktor egyenlőtlen abban az értelemben, hogy az elsőbe öt item, míg a másodikba mindössze kettő sorolható be (eredetileg 11 változót vontam be az elemzésbe). Az első faktor jobbra az új, míg a második a hagyományos motivációkat foglalja össze.
- Az új vagy modern hajtóerők közé bekerült a Czike, Kuti (2006) által hagyományosnak titulált, közösséghez kapcsolódást takaró változó is. Véleményem szerint ezt az itemet „megtűrhetjük” az új motivációk között, mivel a kapcsolatok tudatos vagy nem tudatos megszerzése, és a későbbiekben potenciális erőforrásként való felhasználása a modern embernek éppúgy – vagy talán még inkább - sajátja, mint a tradicionálisnak (lásd pl. Bourdieu (2006 [1983])). A többi új motivációs elem az önmegismerésre, tapasztalatszerzésre, szakmai fejlődésre, az érdemi szabadidő eltöltésre helyezi a hangsúlyt. Ezek az egyén ismereteinek bővülését, fejlődését, az élethosszig tartó tanulás fontosságát hordozzák magukban.
- A hagyományos faktor meghatározó eleme a segítség jó érzése, ehhez csatlakozik az elsődleges szociális közegből, vagyis a családból érkező indíttatás.

- A logisztikus regresszió eredménye szerint a motiváció új jellege és az önkéntesség formája között szignifikánsan pozitív a kapcsolat. Vagyis: azok körében, akik fontosnak tartják az újfajta motivációkat, több mint 2,5-szer nagyobb az esélye a szervezeti önkéntességnek, mint az új motivációkat elutasítók között. A 3. hipotézis első része ($H_{3.1}$) tehát beigazolódott, bár a modell gyenge magyarázó erőt sejtet.
- A 3. hipotézis második része ($H_{3.2}$) nem nyert alátámasztást, ugyanis az informális önkéntességre elvégzett logisztikus regresszió eredménye csak a konstans esetében szignifikáns. Maga a modell is erősen inszignifikánsnak bizonyult. Nem mondhatjuk ki tehát, hogy a hagyományos hajtóerők által vezéreltek nagyobb eséllyel választják az önkéntesség szervezeten kívüli formáját.

Az esettanulmány eredményei:

- A törökszentmiklósi és csákvári polgárőr és szomszédfigyelő tevékenységek összehasonlítása során különös hangsúlyt fektettem az egyéb aktorokkal való kooperációra, hiszen egy szervezet beágyazottságát - szervezeti, hatósági, lakossági - kapcsolatainak kiterjedtsége beszédesen jellemzi. Ez a beágyazottság teheti képessé az önkéntes tevékenységre alapított szervezetet arra, hogy hatékonyan hozzájáruljon a közösségfejlesztéshez.
- *A tevékenység jellege:* a polgárőrség alapvetően dinamikus, míg a szomszédfigyelés statikus tevékenység. Ez a „papírforma” érvényesül Törökszentmiklóson, míg a csákvári szomszédfigyelők aktivitása egy lényeges dinamikus elemmel, a jelzőszolgálattal egészül ki.
- *A tevékenység szervezeti kerete:* Törökszentmiklóson a polgárőr szervezet adja a szomszédfigyelés kereteit is, Csákváron önálló egyesületet alapítottak a szomszédfigyelésre.
- *Együttműködés, beágyazottság:* a törökszentmiklósi polgárőrség kulcsfontosságú partnere a helyi rendőrség, a csákváriak viszonya az önkormányzattal a legszorosabb.
- Törökszentmiklóson minden polgárőr szomszédfigyelő is egyben, de fordítva ez természetesen nem igaz. A polgárőrség és a többi szomszédfigyelő - és a szomszédfigyelőkön keresztül a lakosság - intenzíven együttműködik.
- Csákváron a külön szervezeti keret mellett a kapcsolat is hűvösebb a helyi polgárőrök és szomszédfigyelők között, illetve a polgárőrség lakossági bázisa is kicsivel gyengébb a törökszentmiklósinál.
- Egyéb civil szervezeti kapcsolat nem jellemző egyik egyesületben sem. Mindkét polgárőr szervezet kapcsolatot ápol a környékbeli egyesületekkel, a

törökszentmiklósi szervezet inkább támogatói, tanácsadói, a csákvári inkább egyenrangú kooperációs viszonyban van velük.

- A törökszentmiklósi és csákvári polgárőr szervezet is szoros viszonyban van a megyei és országos szövetséggel, bár előbbi (törökszentmiklósi) viszonyba némi ellentmondásosság vegyül. A polgárőrség felsőbb szintjeivel való kapcsolatot több személyes kötés is erősíti mindkét településen.
- *Szelektív ösztönzők*: mindkét polgárőr egyesület – de különösen a törökszentmiklósi - részesült már országos szintű rangos elismerésben, és tagjaikat is jutalmazták.
- Helyi szinten az egyesületek informális összejövetelekkel, kirándulásokkal igyekeznek megajándékozni tagjaikat. A törökszentmiklósi polgárőrség erős helyi beágyazottságának köszönhetően sok pozitív lakossági visszajelzésben részesül, míg Csákváron ennél vegyesebb a kép. Az egyesületek tagjaikat, nem kooperáló magatartás esetén kizárással büntetik.
- Weberi szervezetszociológiai terminusokkal élve (Weber 1987) a bemutatott polgárőrsegek heteronómak abban az értelemben, hogy a játékszabályok, jogok és kötelezettségek törvényileg és a tevékenység megyei és országos szintjei által is szabályozottak.
- A helyi szervezetek ugyanakkor erősen autonómak is, hiszen a tagok dönthetnek a szervezet napi működéséről, a szolgálat formájáról, rendjéről. A csákvári szomszédfigyelés heteronóm jellegét mindössze az egyesületekre vonatkozó szabályok jelentik, ezen kívül teljesen autonóm formában működik. Ami a vezetők kiválasztását illeti, mindegyik megismert önkéntes tevékenység autokefális, mivel az irányítókát a szervezeti tagok választják.
- A Gilchrist (2004) által megfogalmazott hálózati és szervezeti típusú tevékenység dichotómiában a polgárőrség inkább a szervezeti, míg a szomszédfigyelés inkább a hálózati típusú önkéntes tevékenységhez sorolható.
- A vizsgált önkéntes tevékenységek közül a polgárőrsegekre egyértelműen jellemző a professzionalizálódás és bürokratizálódás, de az ökonomizálódásra is akadnak példák. A szomszédfigyelő mozgalmakra ezek kevésbé jellemzők. Bár a bemutatott polgárőrsegek sem feszítik szét az ideáltipikus önkéntesség kereteit, a szomszédfigyelés inkább jellemezhető az önkéntes tevékenység hagyományos jegyeivel.
- A hipotézisek a legtöbb esetben Törökszentmiklóson igazolódtak. Törökszentmiklóson a formális önkéntes polgárőrök gyakrabban tevékenykednek (H₁), illetve több humán (H_{2.1}) és társadalmi tőkével (H_{2.3}) rendelkeznek. Csákvár

esetében sem ezek, sem más várakozások nem teljesültek. A kulturális tőkére vonatkozóan nem állnak rendelkezésre koherens információk, ezért a 2. hipotézis második része (H_{2,2}) érdemben nem ellenőrizhető.

- Mindegyik típusú önkéntességet vegyes motivációk mozgatják, ezért a várakozás, miszerint a polgárőrök inkább az új (H_{3,1}), a szomszédfigyelők pedig inkább a hagyományos (H_{3,2}), hajtóerők hatására lesznek önkéntesek, nem igazolódott.

Összegzésképp az alábbi következtetések vonhatók le:

- A *statisztikai adatelemzés* során összességében a hipotézisek közül igazolódott, hogy a formális önkéntesek gyakrabban végeznek munkát, mint az informális önkéntesek (H_{1,1}); a tőke indexeket figyelembe véve a formális önkéntesek kicsivel több humán, és érzékelhetően több kulturális és társadalmi tőkével rendelkeznek, így ők magasabb státusú egyének, mint az informális önkéntesek (H₂); a formális önkénteseket az ún. modern motivációk vezérlik (H_{3,1}).
- Nem nyert alátámasztást, hogy a szervezetek közvetítő szerepe idővel nőtt (H_{1,2}), illetve hogy az informális önkénteseket inkább a hagyományos motivációk vezetik (H_{3,2}).
- Mindezek fényében az általános hipotézis alapvetően igazoltnak tekinthető. Eszerint egyfelől a formális és informális önkéntesek között szignifikáns kvalitatív különbségek vannak. Másfelől a formális önkéntesség segíti elő effektívebben a közösségfejlesztést, és ezen keresztül a civil társadalom fejlődését, mivel ez a mód jobban serkenti a tevékenység gyakoriságát, ezt a formát a társadalom magasabb státusú egyénei preferálják, illetve az ún. új vagy modern motivációk hívják életre.
- Az *esettanulmány* tanulságait összegzendő elmondható, hogy a hipotézisek nagy részének beigazolódása Törökszentmiklós esetében első látásra azt vetíti elénk, hogy a formális, szervezeti keretek között végzett önkéntesség – jelen esetben ez a polgárőrség - járul hozzá erőteljesebben a helyi közösség fejlődéséhez.
- Az eredeti várakozás ugyanakkor mindenképp átfogalmazásra, illetve kiegészítésre szorul, ugyanis tapasztalataim szerint a polgárőr tevékenység és szervezet a SZEM mozgalommal karöltve, és attól nem elválasztva fejt ki közösségfejlesztő hatását. Erre példa az, hogy a törökszentmiklói polgárőr egyesület közösségfejlesztést segítő széles lakossági együttműködése, beágyazódása is a SZEM mozgalom közvetítésével valósul meg.
- A következtetést általánosítva megállapítható, hogy a szervezeti önkéntesség gyakran összekapcsolódhat, illetve össze is kapcsolódik a szervezeten kívüli önkéntességgel (a szakirodalom erre korrelációként referál: Gallagher 1994, Smith

1994, Wilson, Musick 1997), és a kettő együtt fejti ki áldásos hatását a közösségfejlesztésben és a civil társadalom fejlesztésében.

Főbb hivatkozások

Bartal A. M., Kmetty Z. (2010): A magyar önkéntesek motivációinak vizsgálata és az magyar önkéntesmotivációs kérdőív (MÖMK) sztenderdizálásának eredményei. Kutatási jelentés. Budapest. <http://volunteermotivation.hu/downloads/onkmot.pdf>. Letöltve: 2009. április 29.

Bartal A. M., Kmetty Z. (2011): Választás és meghívás. A református, vallásos önkéntesek vizsgálati eredményei. *Confessio* 1:55-65.

Bourdieu, P. (2006 [1983]): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel György – Szántó Zoltán (2006. eds): *Gazdaságszociológia. Szöveggyűjtemény.* Aula Kiadó, Budapest.

Brown, E., Ferris, J. M. (2007): Social Capital and Philanthropy: An Analysis of the Impact of Social Capital on Individual Giving and Volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 36:85-99.

Caputo, R. K. (2009): Religious Capital and Intergenerational Transmission of Volunteering as Correlates of Civic Engagement. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 38:983-1002.

Cnaan, R. A., Goldberg-Glen, R. S. (1991): Measuring Motivations to Volunteer in Human Services. *Journal of Applied Behavioral Science* 27: 269-284.

Clary, E. G., Snyder, M. (1991): A Functional Analysis of Altruism and Prosocial Behavior: The Case of Volunteerism. in: *Prosocial Behavior.* Clark, M. (ed) Newbury Park, CA: Sage. Pp. 119–148.

Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. (1992): Volunteers' Motivations: a Functional Strategy for the Recruitment, Placement, and Retention of Volunteers. *Nonprofit Management and Leadership* 2:333-350.

Czakó Á., Harsányi L., Kuti É., Vajda Á. (1995): Lakossági adományok és önkéntes munka. Központi Statisztikai Hivatal Nonprofit Kutatócsoport. Budapest.

Czike K. (2001a): Önkéntesség számokban. www.onkentes.hu. Letöltve: 2007.10.25.

Czike K. (2001b): Számokba rejtve. A civil társadalom Magyarországon 1989-2001. PhD értekezés. ELTE BTK, Budapest.

Czike K., Bartal A. M. (2005): Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában. Civitalis Egyesület, Budapest.

Czike K., Kuti É. (2006): Önkéntesség, jótékonyág, társadalmi integráció. Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest.

Esmond J., Dunlop, P. (2004): Developing the Volunteer Motivation Inventory to Assess to Underlying Motivational Drives of Volunteers in Western-Australia. Perth: Lotterywest and CLAN WA Inc.

Eurobarometre 73 (2010): L'opinion publique dans l'Union Europeenne. Rapport. Volume 2. TNS Opinion & Social. Bruxelles.

Fitzsimmons, V. R. (1986): Socialization and Volunteer Work: The Role of Parents and College Volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 15:57-66.

Gallagher, S. (1994): Doing Their Share: Comparing Patterns of Help Given by Older and Younger Adults." *Journal of Marriage and the Family* 56:567-78.

Hayghe, H. (1991): Volunteers in the U.S. Who Donates the Time? *Monthly Labor Review* 114:16-24.

Hodgkinson, V. (1995): Key Factors Influencing Caring, Involvement, and Community. In: *Care and Community in Modern Society*. P. Schervish, P., Hodgkinson, V., Gates, M. and Associates (eds). San Francisco, CA. Jossey-Bass. Pp. 21-50.

Hodgkinson, V., Weitzman, M. (1992): *Giving and Volunteering in the United States*. Washington, DC: Independent Sector.

Jendrisak, M.D., Hong, B., Shenoy, S., Lowell, J., Desai, N., Chapman, W., Vijayan, A. Wetzel, R.D., Smith, M., Wagner, J., Brennan, S., Brockmeier, D., Kappel, D. (2006): Altruistic Living Donors: Evaluation for Nondirected Kidney or Liver Donation. *American Journal of Transplantation*, 6:115-120.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2010): *Nonprofit szervezetek Magyarországon 2008*. Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2008): *Nonprofit szervezetek Magyarországon 2006*. Budapest.

Mc Ewin, M., Jacobsen-D'Arcy, L. (1992): Developing a scale to understand and assess the underlying motivational drives of volunteers in Western Australia: Final report. Perth: Lotterywest & CLAN WA Inc.

McPherson, J. M., Popielarz, P., Drobnic, S. (1992): Social Networks and Organizational Dynamics." *American Sociological Review* 57:153-70.

Paik, A., Navarre-Jackson, L. (2011): Networks, Recruitment, and Volunteering: Are Social Capital Effects Conditional on Recruitment? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 40:476-496.

Pearce, J. (1993): *Volunteers: the Organizational Behavior of Unpaid Workers*. New York. Routledge.

Putnam, R.D. (2000): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, NY: Simon and Schuster.

Rotolo, T., Wilson, J. (2007): The Effects of Children and Employment Status on the Volunteer Work of American Women. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 36:487-503.

Ruiter, S., De Graaf, N. D. (2006): National Context, Religiosity, and Volunteering: Results from 53 Countries. *American Sociological Review* 71:191-210.

Smith, D. H. (1994): Determinants of Voluntary Association Participation and Volunteering: A Literature Review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 23:243–63.

Smith, T. W. (2006): Altruism and Empathy in America: Trends and Correlates. National Opinion Research Center, University of Chicago. <http://www-news.uchicago.edu/releases/06/060209.altruism.pdf>. Letöltve: 2006.06.27.

Taniguchi, H. (2010): Who Are Volunteers in Japan? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 39:161-179.

Van Ingen, E., Dekker, P. (2011): Changes in the Determinants of Volunteering: Participation and Time Investment Between 1975 and 2005 in the Netherlands. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 40:682-702.

Wilson, J., Musick, M. A. (1997): Who Cares? Toward an Integrated Theory of Volunteer Work. *American Sociological Review* 62:694–713.

A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke

Magyar nyelvű publikációk

Folyóiratcikkek referált folyóiratban:

- Perpék Éva (2008): Janus-arcú állam és társadalom: átalakulások Ukrajnában. *Szociológiai Szemle* 2008/2:41-59. Letölthető:
http://www.szociologia.hu/dynamic/SzocSzemle_2008_2_167_186_PerpekE.pdf
- Perpék Éva (2009): Foglalkoztatás, munkanélküliség, regionális és helyi munkaerőpiac - az oroszországi Sociologicheskiye issledovaniya és Ekonomicheskaya sociologiya című folyóiratok 2005-ben megjelent néhány cikke tükrében. *Szociológiai Szemle* 2006/4:88-99. Letölthető:
<http://www.mtapti.hu/mszt/20064/005.pdf>

Folyóiratcikk nem referált folyóiratban:

- Perpék Éva (2011): Az önkéntesség nemzetközi és hazai tendenciái. *Confessio* 35:2011/1:20-34.

Szakmai tanulmányok:

- Kiss Márta, Perpék Éva, Vajda Róza (2008): Hatásvizsgálat az „Önkéntesség, mint társadalmi integrációs eszköz menedékkérők számára” projekt jó gyakorlatainak feltérképezésére. Tanulmány. „Menedékkérők társadalmi és munkaerő-piaci integrációjának támogatása” Esély – Munkaerő-piaci orientáció menedékkérőknek. EQUAL Program. p. 202.
- Kiss Márta, Perpék Éva (2008): „Vissza a munka világába” Veresegyházon és térségében élő családok tagjainak elhelyezkedését célzó program (HEFOP-2.2.1.-06/1.-2006-08-0041/4.0) szakmai értékelése. Tanulmány. Budapest. Jelenkutatások Alapítvány – Revita Alapítvány. p. 45.

Angol nyelvű publikációk

Folyóiratcikkek referált folyóiratban:

- Éva Perpék (2011): Formal and informal volunteering in Hungary: similarities and differences. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*. Elfogadott publikáció. Várható megjelenés: 2011/1. szám. p. 20.
- Éva Perpék (2008): Janus-faced State and Society: Transitions in Ukraine. *Review of Sociology* 2008/2:1-15.

Letölthető: <http://www.akademiai.com/content/201425h26371062j/fulltext.pdf>

Konferencia kiadvány:

- Yeva Perpek (2008): Network and Organisation Type Volunteerism Highlighted by Two Micro Level Case Studies in Hungary and Ukraine. *School on Local Development, Working Papers* 15/2008. p. 36.